

Coordonatori serie: Anton Carpinski
Gheorghe Lencan Stoica
Lucian-Dumitru Dîrdală

Daniel Șandru este Lector universitar la Facultatea de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Petre Andrei” din Iași, unde ocupă și funcția de Director al Departamentului de Relații Publice. În anul 2000 a absolvit studiile aprofundate în Filosofie Politică la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, iar din decembrie 2008 este Doctor *Magna Cum Laude* în Filosofie, în cadrul aceleiași universități. Este coautor al volumului *Concepte și modele în știința politică* (Editura Cantes, Iași, 2001), și autorul mai multor studii și articole pe teme de teorie politică, în volume colective și reviste de specialitate. În jurnalism a debutat ca redactor-șef al revistei *Opinia studențească* (1998), fiind în prezent co-realizator al emisiunii „Polemici cordiale” de la Radio Iași.

Daniel Șandru, *Reinventarea ideologiei. O abordare teoretico-politică*
© 2010 Institutul European Iași pentru prezenta ediție

INSTITUTUL EUROPEAN, editură academică recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior
Iași, str. Lascăr Catargi nr. 43, 700107, O.P. 1, C.P. 161
euroedit@hotmail.com, www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ȘANDRU, DANIEL

Reinventarea ideologiei: o abordare teoretico-politică /

Daniel Șandru. - Iași: Institutul European, 2010

Bibliogr., Index

ISBN 978-973-611-656-8

32

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMÂNIA

DANIEL ȘANDRU

Reinventarea ideologiei

O abordare teoretico-politică

INSTITUTUL EUROPEAN
2010

Cuprins

Introducere / 9

Capitolul I. AVATARURILE UNUI CONCEPT. PERSPECTIVE DE DEFINIRE A IDEOLOGIEI / 17

1.1. Ideologia: un concept în multiple roluri / 23

1.1.1. Moștenirea semantică a ideologiei / 26

1.1.2. Pluralismul traseelor definiționale și caracteristicile
ideologiei / 31

1.1.3. Cadrul comprehensiv al atributelor ideologiei / 41

1.2. Perspectiva teoriei politice asupra ideologiei / 48

1.2.1. Concepția negativă / 48

1.2.2. Concepția neutră / 56

1.2.3. Concepția pozitivă / 67

1.3. Perspectiva epistemologică asupra ideologiei / 73

1.3.1. Concepția obiectivistă / 74

1.3.2. Concepția relativist-relaționistă / 83

1.3.3. Concepția pragmatistă / 92

Capitolul II. FUNDAMENTELE IDEOLOGICE ALE CUNOAȘTERII SOCIALE / 111

2.1. Ideologia ca figură centrală a imaginarului social / 116

2.1.1. Ideologie, mit și utopie / 121

2.1.2. Critica utopiei și „pozitivarea” ideologiei / 139

2.2. Construcția ideologică a spațiului social / 156

2.2.1. Proiecția individualistă asupra socialului / 158

2.2.2. Proiecția holistă asupra socialului / 170

Capitolul III. **IDEOLOGIA CA INSTRUMENT AL CUNOAȘTERII POLITICE** / 187

3.1. Analiza epistemologico-politică a ideologiei / 190

3.1.1. Pozitivism și anti-metodologie în analiza ideologiei / 194

3.1.2. Modelul interpretativ de analiză a ideologiei / 200

3.2. Ideologia și provocările teoriei politice contemporane / 214

3.2.1. Ideologie și raționalitate în politică / 222

3.2.2. Ideologia și ordinea democratică / 231

Capitolul IV. **RECUPERAREA POSTMODERNĂ A IDEOLOGIEI** / 239

4.1. Cunoaștere și ideologie în postmodernitate / 245

4.1.1. De la „sfârșitul ideologiei” la „sfârșitul cunoașterii” / 247

4.1.2. Regândirea cunoașterii și ideologiei în condițiile
postmodernității / 265

4.2. Ideologia și logica globalizării / 275

4.2.1. Dimensiunile procesului socio-istoric al globalizării / 278

4.2.2. Cultura globală ca limită a ideologiei / 295

În loc de concluzie: ideologia, un nou început / 309

Résumé / 315

Abstract / 321

Bibliografie / 325

Index de autori / 341

Index de termeni / 347

Fiului meu, Șerban

Introducere

În aria delimitată de gândirea filosofico-politică și în aceea proprie științelor sociale există concepte a căror utilizare în exces a atras după sine erodarea semnificațiilor lor, până acolo încât acestea au devenit, cu timpul, de nerecunoscut. În anumite cazuri, uzura semantică a survenit printr-o continuă resemnificare, dată fie de evoluția gândirii ca atare, fie de propunerea unor noi perspective definiționale. În altele, erodarea a avut drept cauză fundamentală relația pe care semnificațiile ce le-au fost conferite au deținut-o, în mod inevitabil, cu transformările socio-istorice pe care conceptele respective erau chemate să le explice. Conceptul de *ideologie* pare că se înscrie, cu succes, în ambele categorii, deși, în mod paradoxal, nu se bucură de o „vechime” mai mare de două secole. Supus, încă din momentul intrării sale în vocabularul filosofic – odată cu modernitatea –, unei evaluări critice, transferat ulterior în câmpul dezbaterilor cu privire la forma ideală de organizare socială, contrapus științei și decretat drept „inamic” al adevărului, cantonat în sfera interesului, dominației și a puterii politice, dezvoltat programatic pe diferite coordonate ale emancipării intelectuale, acuzat de activitate „propagandistică” și respins categoric din viața publică, declarat „mort” și apoi „resuscitat”, conceptul de ideologie și-a dobândit, cu siguranță, un statut aflat departe de punctul în care s-ar putea remarca prin claritate și distincție. Atingerea unui astfel de punct nu este, desigur, obiectivul asumat de această carte. Dimpotrivă, distanțându-mă de un asemenea scop, îmi propun să aduc în atenție ipoteza fundamentală că, în măsura în care acest concept este eliberat de sensurile care, fiindu-i asociate, nu au făcut decât să-i „slăbească” semnificația primară, el poate să dea seama de modul în care noi cunoaștem acel tip de realitate ce ne este proprie ca ființe sociale. Obiectivul care decurge de aici este acela de a încerca recuperarea valențelor epistemologice ale

conceptului de ideologie în contextul unei abordări teoretico-politice. Nu este vorba, trebuie specificat dintru început, despre a acorda ideologiei rolul de instrument al unei cunoașteri „totale” – căci așa prezuma în mod nejustificat, pe de o parte, posibilitatea existenței unei asemenea cunoașteri și, pe de altă parte, posibilitatea unei extensii semantice dificil de susținut fie și pentru un concept ambiguu precum este cel de ideologie. În mod specific, sunt interesat să circumscriu valoarea ideologică a cunoașterii socio-politice, mai exact, modul în care ideologia poate servi ca instrument epistemologic în încercarea de a explica și înțelege spațiul relațional pe care îl împărtășim cu semenii noștri. O astfel de abordare presupune, în chip nedisimulat, o trecere de la „negativ” la „pozitiv”. Nu revendic, într-un asemenea context, preeminența unui „pasaj” dialectic, ci a unui conceptual. Și asta pentru că, până în prezent, ideologia a fost gândită, atât în cadrul filosofiei, cât și în cel al teoriei social-politice, ca având o profundă conotație negativă. De altfel, o astfel de înțelegere a atras după sine, nu mai departe de acum o jumătate de secol, anunțul „sfârșitului ideologiei”. De atunci încoace, ideologia și-a menținut însă prezența, debordând chiar de vitalitatea semnificațiilor și definițiilor ce i-au fost acordate.

Ca atare, primul pas pe care îl fac constă tocmai în trecerea în revistă a acestor semnificații și definiții. Considerând că traseul conceptual al ideologiei a comportat nenumărate avataruri semantice, încerc pe parcursul primului capitol ca, luându-le în discuție, să evidențiez rolurile care au fost conferite termenului. În mod evident, moștenirea semantică a conceptului obligă la o etapizare a demersului analitic, întrucât avem de-a face cu multiple sensuri ce i-au fost asociate, din diverse perspective, și care se mențin până în prezent. Astăzi, ideologia nu mai reprezintă, cu siguranță, ceea ce a însemnat la finalul secolului al XVIII-lea, atunci când conceptul a fost inventat. Născută în modernitate, ideologia a desemnat, la început, dezideratul gânditorilor din epocă spre întemeierea unei „științe a ideilor”, al cărei scop era cel de a devoala resursele ultime ale cunoașterii umane. Conceptul a primit, poate mai repede decât era de așteptat, o semnificație total diferită, fiind „deturnat” de la scopul său gnoseologic înspre unul

cu încărcătură politică. Ulterior, vreme de două secole, ideologia și-a metamorfozat sensurile pe o cale a gândirii desfășurate într-o dublă direcție: una care viza cunoașterea și o alta ce avea drept obiect de studiu dominația. Chiar și atunci când au căutat să croiască drumuri alternative în folosirea conceptului, gânditorii și teoreticienii sociali și politici s-au văzut nevoiți ca, într-un fel sau altul, să revină la calea principală și să înscrie ideologia pe unul dintre cele două trasee amintite. Au făcut-o de multe ori, e adevărat, recurgând la modalități diferite de circumscriere a conceptului, iar de aici a rezultat – cum altfel? – un pluralism al caracteristicilor proiectate ca aflându-se în relație directă cu ideologia. Îmi propun ca, descriindu-le și încercând explicarea lor, să pot decela un cadru comprehensiv al acelor atribute care, în mod intrinsec, sunt inseparabile de conceptul de ideologie. Cred că, din acest punct de vedere, este important să înțelegem necesitatea eliberării semantice a ideologiei de „balastul” terminologic care i-a fost atașat pe parcursul evoluției sale intelectuale. O astfel de reducere devine necesară în măsura în care, punând în dezbatere semnificațiile fundamentale ale conceptului, putem realiza că acestea sunt inextricabil conectate celor două dimensiuni ale gândirii ce au problematizat ideologia într-o manieră complexă, deși nu rămasă, în continuare, fără întrebări lipsite de răspunsuri. Este vorba despre domeniul teoriei politice și, respectiv, despre acela al epistemologiei. Dacă primul vizează relația ideologiei cu instituțiile, aranjamentele și practicile proprii organizării spațiului socio-politic, cel de-al doilea se referă la poziția acesteia în cadrul procesului cunoașterii. Mă interesează, de aceea, să pun sub lupă, într-o primă etapă, principalele concepții asupra ideologiei conturate din perspectiva teoriei socio-politice, pentru ca, apoi, să le analizez pe cele care pot fi înscrise în arealul perspectivei epistemologice. Ambele întreprinderi intenționează sublinierea punctelor critice ale acestor concepții și, plecând de aici, configurarea bazei pe care se poate construi demersul argumentativ de reinventare a ideologiei.

Consecvent obiectivului deja anunțat, iau în calcul ipoteza posibilității de a conferi ideologiei o semnificație pozitivă în măsura în care se poate demonstra că acest concept deține potențialitatea de a

juca un rol de instrument în cunoașterea realității sociale și politice. Nu am în vedere, așadar, realitatea în general, ci acel tip de realitate care se construiește, în spațiul socio-politic, drept consecință a relațiilor dintre oameni, precum și ca efect al ideilor, valorilor, credințelor, atitudinilor, comportamentelor și practicilor pe care indivizii le vehiculează și care permit explicații, până la un punct, cu privire la continuitatea comunitară pe linia socio-istorică schițată de axa trecut-prezent-viitor. Ca atare, cel de al doilea capitol al cărții analizează fundamentele ideologice ale cunoașterii sociale. Din această perspectivă, trimiterea esențială pe care o fac este aceea spre înțelegerea ideologiei – alături de elemente la fel de importante pentru memoria socială, cum sunt mitul și utopia – ca o figură centrală a imaginarului social ce caracterizează existența oricărei comunități organizate. Conceptul de mit și cel de utopie invocate aici sunt, în viziunea mea, de o importanță aparte în analiza ideologiei. Prezența lor în orice demers care aduce în discuție problema ideologiei nu se datorează atât confuziilor dintre cele trei concepte sau apropierea semnificațiilor pe care acestea le impun – deși clarificarea acestei situații stânenitoare este revendicată de analiza epistemologică pe care o propun –, ci încercării de a delimita rolurile acestora în contextul imaginarului social. În plus, scurta istorie a conceptului de ideologie reține, în dese rânduri, prezentarea acestuia ca semnificând ceva negativ prin raportare la idealurile – sociale ori subsumate cunoașterii – de tip utopic. Nu mai puțin, mitul își face loc în contextul discuției de față ca un element care fie deține o încărcătură ideologică, fie este parte integrantă a ideologiei. Înțeleasă, în termenii lui Paul Ricoeur, ca figură reproductivă a imaginarului social, ideologia deține premisele necesare „pozitivării” sale, iar acestea pot fi descoperite, din punctul meu de vedere, prin raportarea sa critică la utopie. O asemenea raportare presupune, așa cum argumentez în cea de-a doua parte a acestui capitol, analiza modului în care este realizată, în discursul filosofic și în cel al teoriei socio-politice, construcția ideologică a spațiului social, atât prin opțiunea pentru proiecțiile de tip individualist, cât și prin opțiunea pentru cele de factură holistă.

Dacă, în sens larg, conceptului de ideologie îi pot fi evidențiate valențele epistemologice în procesul cunoașterii sociale – grație participării sale nemijlocite, ca formă centrală a imaginarului, la construcția spațiului social –, întrebarea care se pune este dacă acestea pot fi menținute și la nivelul rezervat cunoașterii politice. Scopul celui de al treilea capitol este configurarea unui răspuns la această întrebare. Deși, pe parcursul desfășurării demersului argumentativ, consider ca fiind secundară funcția politică a ideologiei, ea își revendică în permanență preeminența. E o realitate implicată de faptul că problematizarea acestei funcții aduce în atenție aspecte importante ale cunoașterii, explicării și înțelegerii fenomenelor politice, așa cum sunt cele legate de dominație și interese. În acest sens, cred că este rezonabilă conturarea unor modele cognitive din perspectiva cărora se poate realiza analiza epistemologico-politică a ideologiei. Aici, discuția despre posibilitatea unei epistemologii politice devine centrală, din moment ce intenționez să arăt cum anume ideologia se poate constitui într-un instrument al cunoașterii politice. Mai mult, dată fiind această calitate pe care i-o atribui, urmăresc să raportez conceptul la provocările teoriei politice contemporane, punând sub lupă, pe de o parte, problema raționalității în politică și, pe de altă parte, chestiunile legate de ordinea democratică, chestiuni care ocupă o poziție deosebit de importantă în sânul dezbaterilor actuale din acest domeniu. Este, poate, momentul pentru a specifica sensul primar pe care îl confer ideologiei. Nu este vorba despre unul strict științific, după cum nu este vorba, în mod necesar, despre unul strict politic. Întrucât conceptul a cuprins, prin extensie, semnificația gnoseologică, dar și pe aceea politică, demersul pe care îl propun, acela de evidențiere a valențelor sale epistemologice, tinde să le îmbine. În această direcție, conceptul de ideologie joacă un profund rol socio-cultural și devine inseparabil de problemele generate de cunoașterea socialului (incluzându-le, așadar, pe cele de ordin politic). Consider că, printr-o astfel de înțelegere, conceptul de ideologie își poate valorifica șansa „pozitivării”, în condițiile unei istorii intelectuale de-a lungul căreia a fost pus, de cele mai multe ori, la stâlpul infamiei, atât din perspectiva gândirii filosofice, cât și din aceea a reflecțiilor normative ori empirice

relative la politic. Mai mult, angajând o astfel de semnificație, intenția mea este aceea de a adapta analiza care utilizează ideologia drept instrument epistemologic nu doar la cunoașterea socialului în general, ci și la explicarea fenomenelor socio-culturale și politice proprii lumii în care trăim.

Certitudinea este că avem de-a face cu o lume aflată într-un proces care comportă profunde transformări economice, socio-culturale și politice, proces pe care, de mai bine de două decenii încoace, gândirea socio-politică îl plasează în „postmodernitate”. În condițiile în care, într-o astfel de lume, categoriile gândirii înseși sunt redimensionate, și conceptele cu care operez pe parcursul acestei cercetări intră în sfera unei „nesigurante ontologice”. Propunându-și să evalueze în ce măsură este posibilă o recuperare postmodernă a ideologiei, capitolul final al cărții pleacă de la scenariile pesimiste care au vizat nu doar conceptul aflat în discuție, ci și problema cunoașterii. Căci gândirea postmodernă anunță, cumva în tandem, atât „sfârșitul ideologiei”, cât și „sfârșitul cunoașterii”. Cum mai putem discuta, atunci, despre cunoaștere și ideologie în postmodernitate? Analiza celor două „sfârșituri” – care se adaugă celui al „istoriei” sau „socialului” – se dovedește a fi, cred, un câmp fertil pentru regândirea ideologiei și cunoașterii în condițiile postmodernității. Reinventarea conceptuală pe care o am în vedere se referă la valențele ideologiei ca instrument al cunoașterii socio-politice, mai cu seamă în condițiile în care spațiul social și politic, chiar supus transformărilor istorice pe care le implică procesul globalizării – sau poate tocmai de aceea – este în continuare inteligibil prin raportare la astfel de concepte. Relația dintre ideologie și logica procesului socio-istoric al globalizării este contextualizată în acest sens, pentru sublinierea dimensiunilor fenomenului și pentru a elucida rolul socio-cultural al conceptului ce face subiectul prezentei cărți în condițiile unei lumi globale.

În încheierea acestei introduceri, consider că sunt convenite două precizări suplimentare: una privește abordarea metodologică, iar cea de a doua relația autorului cu textul ce urmează. Dată fiind ambiguitatea conceptului de ideologie – constatare ce precede analiza sa –, elementele metodologice care se îmbină pe parcursul cărții se

înscriu, din punctul de vedere al rigurozității epistemologice, în ariile delimitate de „tehnic” ale cercetării precum documentarea, analiza conceptuală, analiza definițională comparată și interpretarea textuală. Nu mai puțin, ambiționând la înscrierea demersului nostru în tradiția raționalității critice specifice oricărui excurs de natură teoretico-politică, am optat pentru o grilă hermeneutică al cărei accent cade pe menționarea rezervelor – acolo unde a fost cazul – față de certitudinile asumate de autorii aflați pe „cărări” deja bătătorite în analiza ideologiei. Cu toate acestea, pretenția ca abordarea pe care o propun să se distanțeze total de moștenirea analitică pe care conceptul o deține este, din start, neavenită. Dintr-o astfel de situație decurge totuși asumarea tezei reinventării ideologiei ca răspuns la o provocare ce vine din două direcții. Pe de o parte, este vorba de prezența restrânsă a cercetărilor sistematice cu privire la acest concept în literatura filosofică și teoretico-politică românească. În acest punct, principala explicație tinde să trimită spre excesiva „negativizare” a conceptului, cauzată în principal de uzajul propagandistic pe care acesta l-a cunoscut în perioada dictaturii comuniste. Exacerbarea socio-instituțională a principiilor marxist-leniniste și extensia lor propagandistică, având pretenția de a le transforma în elemente ale unei „ideologii a proletariatului”, au făcut ca termenul să fie, după 1990, nefrecventabil. Din punctul meu de vedere, o asemenea raportare la conceptul de ideologie, de înțeles sub aspect moral, implică o pierdere sub aspect epistemic, precum și o „încremenire” dogmatică sub aspect semantic. Din acest unghi, provocarea este, prin urmare, aceea de a depăși starea de lucruri actuală și de a readuce ideologia în rândul conceptelor fundamentale din filosofie și din științele sociale și politice printr-un apel la recuperarea valențelor sale epistemologice. Pe de altă parte, avem de-a face, în literatura occidentală ce tratează conceptul în discuție, cu o permanentă subliniere – chiar dacă aceasta e realizată din diverse perspective – a semnificației sale negative. Ideologia pare să nu poată fi concepută – cu mici excepții, de-a dreptul notabile – ca fiind „ceva mai mult decât idee rea”, așa cum spune gânditorul contemporan Richard Rorty. Iar acest tratament „discriminatoriu” aplicat conceptului de ideologie de către gândirea

filosofică s-a extins și în sfera cercetării din teoria socială și politică, fiind împărțit atât de către viziunile marxiste și neo-marxiste, cât și de cele pe care le putem numi, în sens larg, „liberale”. E ușor de intuit, așadar, că ceea ce am perceput aici ca fiind provocator s-a transformat, pe parcursul cercetării acestei problematici, într-o încercare de „pozitivare” a ideologiei. În diferite etape ale scriiturii, un astfel de obiectiv a părut a fi, realmente, de neatins. Nu în puține rânduri, presupuzițiile luate drept certitudini s-au dovedit a fi veritabile „drumuri fără ieșire”. Iar certitudinea de a fi reușit să duc la capăt această tentativă nu este nici acum pe deplin cucerită. Ceea ce am câștigat însă pe parcursul analizei pe care o desfășor aici este convingerea – cu o mare probabilitate de a fi ea însăși ideologică în caracter – că nu este nimic în neregulă cu acest concept, ci cu diferitele roluri (mai ales politice) în care gândirea l-a consacrat.

Capitolul I

Avatarurile unui concept. Perspective de definire a ideologiei

În cele mai multe rânduri, perspectivele conceptuale orientate înspre problema ideologiei accentuează conținutul negativ pe care acest termen îl poartă cu sine peste tot acolo unde se însinuează. Este, până la un punct, o imagine de înțeles, dacă avem în atenție realitatea istorică a secolului trecut, una despre care s-ar putea spune că a fost saturată de ideologie. Pe de altă parte însă, a adopta o asemenea poziție în abordarea problemei ideologiei înseamnă a ne situa, în cele din urmă, tot într-un context ideologic. Aceasta deoarece o sentință care ar urmări să instituie ideea că după era liberalismului clasic, a socialismului revoluționar, a neoliberalismului, neoconservatorismului, social-democrației, fascismului și comunismului, am pășit într-o epocă în care aceste „-isme” metanarative nu ne mai spun nimic, că am trecut, cu alte cuvinte, într-o zonă temporală „fără de ideologie”, dezideologizată, este în sine una ideologică. Există, fără putință de tăgadă, o anumită seducție a ideologiei, o anumită tentație spre ideologizare în orice discurs care se plasează în cadrele manheismului teoretic. Din acest punct de vedere, ne aflăm în situația de a accepta că o discuție despre ideologie este una care implică un anumit grad de complexitate epistemologică. Fie că abordăm problema dintr-o perspectivă economică (a societății post-materialiste sau a societății de consum, în care bunurile dețin o intensă încărcătură simbolică), din aceea a teoriei politice (a sferei normative care încearcă, prin contribuțiile diverșilor autori, să ne spună cum ar trebui să fie lucrurile în societatea organizată politic), din cea sociologică (a realității

construite social de către indivizi diferiți aparținând unor grupuri diferite) sau din aceea a psihologiei (a implicațiilor pe care valorile însușite sub „presiunea” comunitară le comportă asupra individului), devine evident că nu putem face abstracție de anumite elemente care să permită o clarificare epistemică.

Înțeasă pur și simplu ca un termen al științelor sociale, ideologia a fost, în ultimii două sute de ani, un cuvânt foarte des întâlnit în vocabularul domeniului. Suportând numeroase resemantizări de la o perioadă la alta și de la un teoretician la altul, conceptul de ideologie a intrat, odată cu democratizarea vieții politice și cu dezvoltarea mijloacelor de comunicare în masă, și în vocabularul social. Dacă în spațiul destinat specialiștilor în științele sociale – în ciuda unor viziuni diferite referitoare la înțelegerea sa –, ideologia conținea totuși un sens cu rol de „punte” referențială, în limbajul comun semnificațiile diferite acordate conceptului au „explodat”.

În limbajul curent al științelor sociale, termenului de *ideologie* îi sunt conferite, de regulă, conotații politice. Aflăm, astfel, că „o ideologie este un sistem de valori sau credințe care sunt acceptate ca adevărate de un anumit grup. Acest sistem se compune dintr-un set de atitudini referitoare la diferitele instituții sau procese sociale și oferă indivizilor sau grupurilor o imagine asupra lumii așa cum este sau cum ar trebui să fie, organizând deosebita complexitate a lumii în mod simplu și pe înțelesul tuturor...”¹. Ideologia nu a însemnat însă, întotdeauna, acest lucru. Dimpotrivă, în scurta istorie a termenului, asupra acestuia s-au operat numeroase resemantizări, care dau seama de diferitele unghiuri teoretice din care conceptul a fost abordat. Așadar, singura certitudine pe care, aflați la punctul de start al analizei, o avem cu privire la conceptul de ideologie este că acesta nu mai deține sensul original. „Fabricat” în 1796 de către filosoful francez Antoine Destutt de Tracy, termenul își propunea să trimită la faptul că orice idee pe care o avem este una pe care, mai întâi, o trăim. Ideologia s-a vrut a fi, inițial, o „știință a ideilor”: „În *Eléments*

¹ Mark O Dickerson, Thomas Flanagan, *An Introduction to Government and Politics. A Conceptual Approach*, Methuen Publications, Toronto, 1986, p. 73.

d'idéologie, scrisă între 1801 și 1805, Tracy propunea o nouă știință a ideilor, o idee-logie, care ar fi la baza tuturor celorlalte științe. Respingând conceptul de idei înăscute, Tracy explica modul în care ideile noastre sunt bazate pe senzații fizice. O investigare rațională a originii ideilor, eliberate de prejudecățile religioase sau metafizice, ar constitui fundamentul pentru o societate dreaptă și fericită”². În conferința despre ideologie pe care a susținut-o în 1796, Destutt de Tracy îl indica pe Condillac drept fondator al acestei „științe”, iar pe John Locke drept precursor. Făcând din ideologie punctul central al criticii sale iluministe la adresa metafizicii și a religiei, gânditorul francez considera că aceasta este baza tuturor celorlalte științe, rolul său fiind cel de a ne oferi o imagine clară asupra ideilor, percepțiilor, a facultății de a gândi și a celei de a percepe, ca elemente fundamentale ale cunoașterii. Lucrarea prin care acest deziderat este făcut public, *Eléments d'idéologie*, are un caracter enciclopedic, inspirat din diverse surse: „1. obsesia sistematicității și unității, moștenită din tradiția metafizică; 2. găsirea altor baze pentru o teorie a cunoașterii, prin stabilirea unor dependențe între gândire, sensibilitate, voință și existența fizică; 3. circulația anumitor teorii (...) într-un cerc intelectual care cuprindea persoane cu preocupări în domenii foarte diferite”³. Constituită din trei părți, lucrarea trasează istoria mijloacelor cunoașterii (e vorba despre ideologie, care tratează formarea ideilor, de gramatică, înțeasă ca expresie a ideilor, și de logică, domeniu ce oferă explicații cu privire la modul în care ideile se combină) și indică modul în care acestea se aplică atât la studiul voinței (prin intermediul economiei, moralei și guvernării), cât și la cel al corpurilor (prin intermediul fizicii, geometriei și calculului). Motivația lui Destutt de Tracy pentru acest demers era aceea că, prin identificarea facultăților sale intelectuale, putem avea o cunoaștere completă a aceluia animal care este omul. În acest fel, la origine,

² David McLellan, *Ideologia*, Editura Du Style, București, 1998, p. 29.

³ Teodora Manea, „Ideologia – o parte a zoologiei. Originile franceze ale «științei ideilor»”, în Ștefan Afloroaei (coord.), *Interpretare & ideologie*, Editura Fundației Academice AXIS, Iași, 2002, p. 34.